

Mike Burstyn met de regisseur Buddy Schwab in „Barnum” (1988).

DE MUSICAL IN VLAANDEREN EN NEDERLAND

LINDA BERGHMANS

De musical die in Vlaanderen en Nederland steeds terloops werd vermeld met het cabaret en de revue, doet volgens de Nederlandse cabaretier Wim Sonneveld (1917-1974) zijn intrede als onafhankelijke theatervorm op 1 oktober 1960 met de première van *My Fair Lady*. Voor het eerst maakt het publiek kennis met het spektakel van de Amerikaanse musical.

Begin jaren '60 neemt producent John de Crane contact op met de schrijfster Annie M.G. Schmidt (°1911) en vraagt haar een vertaling te maken van *La plume de ma tante*. Haar antwoord was: „Zolang ik zelf nog ideeën heb, vertaal ik niets.” De Crane neemt haar op haar woord en stelt haar voor om zelf een musical te schrijven. Het resultaat is *Heerlijk duurt het langst*, dat op 2 oktober 1965 in première gaat en aan de basis ligt van een jarenlange samenwerking tussen Annie M.G. Schmidt, componist Harry Bannink en actrice Conny Stuart. Het succes is verbijsterend - 534 voorstellingen - en velen zien dit als het begin van de Nederlandse musicacultuur. Voor een aantal musicalartiesten wordt het ondenkbaar om in een vertaalde versie te spelen. Tekstschrijvers zien geen boodschap in de Amerikaanse musical en creëren hun eigen soort cabaretmusical met een knipoog naar de Amerikaanse. In de jaren

'60-'65 worden vier geïmporteerde en vijf nieuwe Nederlandse musicals uitgebracht. *De Stunt* (1968) introduceert een jonge Nederlandse ster: Willem Nijholt (°1934). De musical sluit met zijn kritiek op het Amsterdamse in-crowd wereldje de tweede helft van de jaren zestig af.

De jaren zeventig behoren aan het duo Schmidt en Bannink. Zij etaleren een indrukwekkende produktiviteit en populariteit die nooit werd geëvenaard. *En nu naar bed* (1971) wordt met enige aarzeling opgevoerd in theater Carré: het plafond wordt verlaagd en het podium verkleind. Het theater loopt avond na avond vol. Nog twee successen volgen: *Wat een planeet* (1973) en *Foxtrot* (1977), alle met een eigen traditie: een serie korte scènes met daartussen-

schappen. Schrijft toneelrecensies voor het dagblad „De Standaard”.
Adres: Tabaksvest 91, B-2000 Antwerpen

LINDA BERGHMANS
werd geboren in 1954 in Ekeren.
Studeerde Germaanse filologie aan de U.I. Antwerpen en behaalde een Master of Arts in Drama-diploma aan de University of Essex (GB).
Lerares Verbale expressie aan het P.I. St. Godelieve te Antwerpen.
Docente Engels aan het Hoger Instituut voor communicatiewetenschappen. Richtte het Provinciaal Antwerps Tienertheater op en regisseerde diverse amateurgezelschappen.

DE MUSICAL IN VLAANDEREN EN NEDERLAND

liedjes die bijna als onafhankelijke cabaretnummers worden uitgebracht, met een grote mate van geëngageerdheid en muzikale komedie. Sommige nummers zoals 'Vluchten kan niet meer' werden nationaal cultuurgood en de evergreen 'Op een mooie Pinksterdag' werd in vele landen op de plaat gezet, zelfs in Koeweit. Ze hebben Annie M.G. Schmidt ontegensprekelijk tot de Grand Dame van de Nederlandse musical gemaakt.

Andere musicalmakers verschijnen ten tonele: de cabaretier Seth Gaaikema (°1939)

De musical „Cabaret” (1989).

creëert *Swingpop* (1978), een musical met matig succes, en het duo Jos Brink (°1942) en Frank Sanders (°1946) geeft met *Maskerade* (1979) de aanzet tot een musicaltraditie naar Amerikaans voorbeeld: visueel spektakel, humor en entertainment. In deze periode krijgt ook Vlaanderen het musicalvirus te pakken. Als het Hoger Instituut voor Dramatische Kunst (Studio Herman Teirlinck) in 1969 een kleinkunstafdeling opricht, wordt al vlug duidelijk dat de behoefte bestaat aan specifiek getrainde musicalacteurs. In 1975 zetten de laatstejaarsstudenten *The Rocky Horror Picture Show* op hun programma. Uit de resultaten blijkt dat hun opleiding zich ook in het musicalgenre begint te profileren. Uren voor de voorstelling verdringt het publiek zich voor de poorten van het instituut. Vlaanderen heeft de musical ontdekt.

Gesubsidieerde gezelschappen wagen het om shows in hun repertoire op te nemen. Theater Arena in Gent begint heel bescheiden in 1971 met een documentaire revue rond het leven van Bertold Brecht. Op 24 september 1975 gaat hun eerste volwaardige musical in première: *Preservation* (Davies - The Kinks), en in 1980 bestaat hun repertoire nog enkel uit musicals.

Begin jaren tachtig lijkt een hoogtepunt te zijn in het originele musicalrepertoire. Annie M.G. Schmidt opent met de musical *Madam* (1981) en levert hiermee wederom het bewijs een rasechte musicalschrijfster te zijn. Conny Stuart zorgt traditiegetrouw voor de uitvoering, die overal in het land volle zalen trekt. Daarna volgt *De dader heeft het gedaan* (1983), de eerste en enige detectivemusical die ooit werd opgevoerd. Jos Brink zorgt voor amusement en bewijst zijn commerciële aanpak met *Amerika, Amerika* (1981), *Evenaar* (1983) en *Madame Arthur* (1985). De cabaretière Jasperina de Jong (°1938) vertolkt de hoofdrol in *Fien* (1982), een biografische musical over het leven van Nederlands grootste tragédienne Fien de la Mar.

De pop-generatie zorgt voor een typische nieuwe musicalstijl: de rock-musical. Verblind door de technische hoogstandjes en de gigantische bedragen die Engeland en Amerika aan hun musicals spenderen, wordt een eerste pop-

ging ondernomen met de oorspronkelijk Nederlandstalige *Ik, Jan Cremer* (1985), naar het gelijknamige boek. De muziek is te luid, de teksten onverstaanbaar en op tournee moet vaak de eerste voorstelling worden afgelast wegens tijdgebrek bij het opstellen van het decor. De produktie wordt stopgezet. Op 20 december 1988 gaat *Zeldzaam* in première, geschreven door de 26-jarige Tom Oosterhuis. Met zijn enthousiasme weet hij de schouwburgdirecteuren, sponsors (o.a. Philips en Heineken) en zelfs het ministerie warm te maken voor zijn project. Na drie jaar heeft hij 3,5 miljoen gulden bijeen. Diverse muziekstromingen (rap, jazz, blues, rock en typische musicaliedjes) en de nieuwste dansvormen worden erin verwerkt. De effecten zijn stuk voor stuk vondsten. *Zeldzaam* oogt als een grote videoclip met flitsende dansscènes, humor en goed in het gehoor liggende liedjes. Ondanks de gunstige pers en een enthousiast publiek moet deze musical vanwege de grote schuldenlast worden stopgezet. Evenals *Ik, Jan Cremer* struikelde hij over de astronomische onkosten van opbouw en techniek. Enkele maanden later wordt *Zeldzaam* met hartverwarmende vitaliteit voor de televisie een nieuwe kans geboden.

Maar de producenten laten zich niet overdoenderen. Zodra de teleurstellingen verwerkt zijn, zetten zij grote buitenlandse produkties op touw ondanks de zware onkosten. (Het aankopen van de rechten eist een verplichte kopie van decor, kostuums, orkestratie en soms zelfs van het regieconcept. Voor belangrijke produkties is de Engelse producent Cameron Mackintosh zelf aanwezig op de audities. Hij eist van zijn zangers de Angelsaksische metalen klankkleur die de musical zo populair maakt.) Producent Joop van den Ende (°1942) kondigt aan dat hij in Amsterdam een vast muziektheater wil laten bouwen, omdat de musical zich ontwikkelt in een richting die steeds meer techniek vereist en minder geschikt is voor tournees. De Nederlandse musical reist teveel. Elders reist het publiek, niet de produktie.

Cats (1987) bewijst dat het kan. Deze produktie zorgt drie maanden voor een uitverkocht Carré. Bij de reprise worden 130.000 van de 170.000 toegangsbewijzen reeds in de voorver-

Jos Brink in de musical „Revue revue!” (1991).

„Funny Girl” (1991) met Simone Kleinsma als Fanny Brice

DE MUSICAL IN VLAANDEREN EN NEDERLAND

---

koop verkocht, zodat ook op zaterdag matineeën worden ingelast. De rol van Carré, mag in de geschiedenis van de musical in Nederland niet onderschat worden. Het is ondenkbaar, dat een musical die succes heeft niet een aantal maanden in Carré staat. Maar Carré is een unicum en vooral in Vlaanderen is er een schrijnend tekort aan vaste musicaltheaters. De traditionele schouwburgen zijn druk bezet en bovendien niet voldoende uitgerust om musicals onderdak te verschaffen. Grote produkties stellen hoge akoestische eisen. Voor de bezetting en de indrukwekkende decors is ruimte nodig en alleen met geavanceerde elektronische apparatuur kunnen speciale effecten bereikt worden. En dan moet er nog plaats zijn voor een groot publiek. Dankzij de Vlaamse Gemeenschap krijgt de musicalafdeling van het Koninklijk Ballet van Vlaanderen een nieuw gebouwencomplex

De scène „Nog een dag” uit de musical „Les Misérables” (1991)

op het Antwerpse „eilandje”. Voorlopig zijn dat oefenlokalen, kantoren en een atelier. Er is ruimte voorzien voor een zaal, maar geld is er nog niet. Dus de voorstellingen moeten reizen.

Voor de circusmusical *Barnum* (1988), de volgende produktie van Joop van den Ende, worden van alle theaters lang van tevoren de bouwtekeningen opgevraagd om, indien nodig, bijtijds het toneel aan te passen. De regisseur Buddy Schwab komt over uit Amerika, het decor en de rekvisieten eveneens. Volgens Schwab is de Nederlandse *Barnum* de beste uit de reeks geworden. Met *Cabaret* (1989) wordt het tot dan toe hoogste budget besteed aan de musical: 7 miljoen gulden. Eveneens in 1989 wordt *Sweet Charity* uitgebracht met een nieuwe „rising star” in de hoofdrol: Simone Kleinsma. Regie en choreografie zijn in de handen van Chet Walker, die jarenlang samenwerkte met Bob Fosse (maker van o.a. *Cabaret*). *Sweet Charity* trekt meer dan 150.000 toeschouwers en is reeds in het eerste seizoen volledig uitverkocht. In 1991 speelt Simone Kleinsma opnieuw een hoofdrol in *Funny Girl*. Men is het over de produkties van Joop van den Ende roerend eens: ze zijn af. Geluid, dans, decor, kostuums...alles is tot in de puntjes verzorgd.

Het publiek is een beetje sceptisch als Brink en Sanders het wagen om van Multatuli's *Max Havelaar* (1987) een musical te maken. Het is een bijna ondoenlijke klus om uit het 200-pagina's lange fragmentarische verhaal een musical te distilleren. Het resultaat is geslaagd. Decor en kostuums zijn adembenemend mooi en de zaal is avond na avond uitverkocht. Dat mag ook wel voor een produktie die 3 miljoen gulden heeft gekost en waarvan geen cent werd gesubsidieerd. In 1991 brengen zij *Revue, Revue* op de planken. Het verhaal is zwak en de grappen op het randje van vulgair. De vergelijking met de vorige produkties gaat niet op. Liedjeschrijver Robert Long en auteur Dimitri Frenkel Frank schrijven in 1988 *Tsjechow*, een musical rond het leven van de gelijknamige schrijver. Duitsland had al eerder interesse getoond voor het oeuvre van Robert Long en was nu de eerste in de rij om de musical te produceren. Hij gaat in 1988 in Duitsland in première en kent twee

Daan van den Durpel als Jezus en Marijn Devalck als Judas in de musical „Jesus Christ Superstar” (1984).

succesvolle seizoenen. Op 18 oktober 1988 overlijdt Frenkel Frank en de plannen om de musical in Nederland uit te brengen, moeten worden uitgesteld. Na 60.000 verkochte CD's gaat hij uiteindelijk in september 1991 in première. *Tsjechow* is een stijlvolle musical met een kleine bezetting. Liedjes als „Vanmorgen vloog ze nog”, een eerbetoon aan de meeuw, en „Daar sta je dan” zijn poëtische pareltjes die meesterlijk klinken. De grote verrassing is Boudewijn de Groot in de hoofdrol.

Amper vier jaar na de Londense première wordt *Les Misérables*, die reeds miljarden opbracht en in New York acht Tony Awards won, in Amsterdam klaargestoomd door Joop van den Ende-produkties, voor de première op 1 maart 1991. *Les Misérables* kost 17 miljoen gulden en is tot op heden de meest succesvolle musical in Nederland (1600 toeschouwers per avond). Reeds in de eerste maanden wordt besloten de produktie te verlengen. Maar Carré is niet langer beschikbaar en men moet verhu-

DE MUSICAL IN VLAANDEREN EN NEDERLAND

zen naar het Circustheater in Scheveningen. De verhuizing kost 9 miljoen gulden!

Vlaanderen blijft niet achter. Theater Arena produceert grote namen als *Chicago* (1981), *Company* (1983), *Jesus Christ Superstar* (1984), *Grease* (1985), *La cage aux folles* (1985) en enkele eigen creaties: *Johnny Lim-*

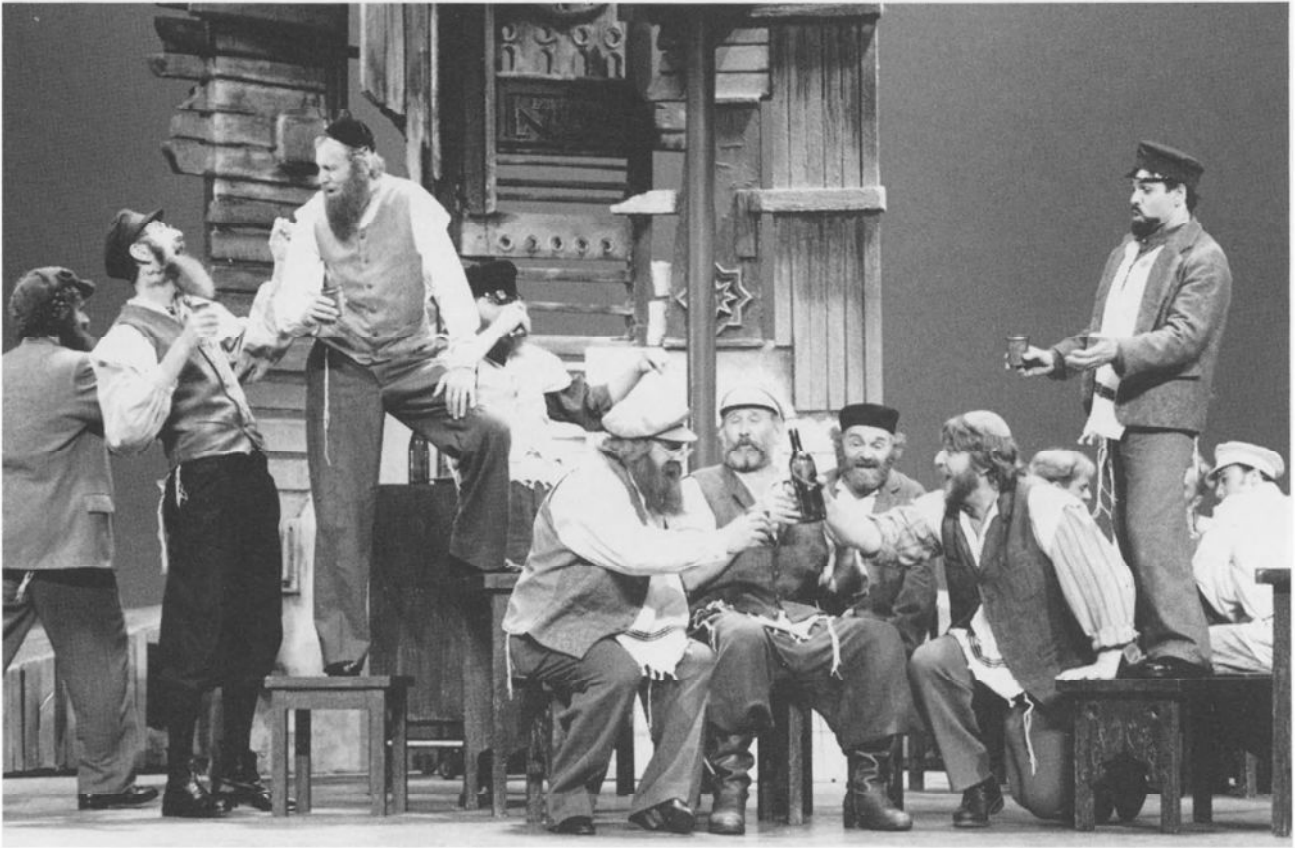

Linda Lepomme als Eliza Doolittle, Marc Leemans als Kolonel Pickering en Georgette Rejewski als Mrs. Higgins in „My Fair Lady” (1986).

bo en *Playmate* (1982). Het kleine gesubsidieerde gezelschap is langzamerhand niet meer bij machte dergelijke groots opgezette produkties af te leveren en in 1985 wordt het overgenomen door de speciaal voor de musical gecreëerde afdeling van Het Koninklijk Ballet van Vlaanderen (KBvV) onder de artistieke leiding van Linda Lepomme (°1955). In het eerste seizoen worden enkele successen van Arena opnieuw opgevoerd en *Jesus Christ Superstar* maakt de groep al heel snel populair. Het volgende seizoen komen weer drie creaties op het programma: *My Fair Lady*, *Jerry's Girls* en *Evita*. *My Fair Lady* verzekert de faam van het gezelschap, zodat de première van *Evita* in theater Carré kan plaatsvinden. Sindsdien speelt het gezelschap musicals die meer dan één seizoen lopen. De splinternieuwe Vlaamse musical *Dear Fox* gaat in september 1990 in première. Het verhaal is gebaseerd op het klassieke dierenepos „Van den vos Reynaerde”. Prachtige encenering, indrukwekkend decor en belichting en perfect verstaanbare liedjes maken van deze musical een bravourestukje. In 1991 oogst het KBvV opnieuw succes met *Anatevka*, die onder de titel *Fiddler on a Roof* nog altijd een van de grootste Broadwayhits is.

De Vlaamse popidolen Jan Leyers en Bart Peeters schreven *Dokter de Vuyst* en in 1991 nam het NTG deze musical op het repertoire. Het werd een jeugdig spektakel, waarin operazanger Koen Crucke zijn musicaldebuut maakte.

Joop van den Ende bracht in september 1992 in Amsterdam met *Cyrano* zijn eerste originele Nederlandstalige musical. Regisseur Eddy Habbema, die met *Dear Fox* en *Tsjechow* reeds bewezen heeft goed met de musical overweg te kunnen, zorgde voor de rolverdeling. Uit alle musicalprodukties van dit moment werden de beste mensen gecast. In augustus 1993 ging dan *The Phantom of the Opera* in première in het speciaal voor deze musical verbouwde Circustheater. Het verhaal is gebaseerd op de roman van Gaston Leroux en de muziek is van Andrew Lloyd Webber. Het KBvV ging in september 1992 in première met *Hello Dolly* en *Hollywood by Night*, een musicale revue met een gevarieerde terugblik op de grootste verfilmde musicals uit de Hollywood-geschiedenis. Het Fakkeltheater, dat reeds kleinschalige musicals

Joodse dorpingen met in het midden Nolle Versyp als Tevye en Ward Ravet als Lazar Wolf in „Anatevka” (1991)

als *Nonsens* (1989) en *De Club* (1990) uitbracht, programmeerde dit seizoen *Saturday Night, the 60's musical*. De show was al eerder een succes in het Londense West End en geeft een terugblik op de muziek, de mode en de mentaliteit van de jaren 60. Verder werden successen als *Anatevka*, *Tsjechow* en *Broadway Baby* opnieuw opgevoerd.

In 1983 schreef Annie M.G. Schmidt: „Maar nooit zullen de Nederlandse musicals de grote Broadway-producties evenaren. De weelde van de grote balletten, zo feilloos uitgevoerd, veertig man orkest in de bak, de overdaad aan schitterende kostuums en decors. (...) Acteurs en actrices die prachtig zingen zijn hier schaars, dansers en danseressen in het musicalgenre zijn dun gezaaid.”

Zo zag het er misschien uit in 1983. Vandaag kan de Nederlandse musical wel degelijk vergeleken worden met de Engelse en is hij verfijnder en minder barok dan de Amerikaanse.

Het Koninklijk Ballet van Vlaanderen levert schitterende musicaldansers af en met uitzondering van de reeds gevestigde namen zoals Willem Nijholt en Jasperina de Jong, hebben jonge acteurs en actrices -ik noem er maar enkelen: Daan van den Durpel, Alexandra van Marken, Vera Mann, Frank Hoelen- zich ontpopt tot ware musicalartiesten. Tegelijk met London, New York, Toronto, Tokio, staan nu ook in Amsterdam en Antwerpen grote kassuccessen op het programma en blijkt dat er in de Lage Landen wel degelijk meegepraat mag worden in deze gigantische business. Het publiek geniet van dit entertainment en is bereid een fikse som geld neer te tellen voor een kaartje.

Natuurlijk moet er nog een achterstand ingehaald worden. In de eerste plaats moet de musical door de overheid erkend worden als volwaardige theatervorm. Het KBvV trekt gemiddeld het dubbele aantal bezoekers van bijvoorbeeld de Muntchouwburg, maar de subsi-

DE MUSICAL IN VLAANDEREN EN NEDERLAND

dies dekken niet eens de loonlasten en er is geen sprake van structurele sponsoring. Alleen op commerciële basis werken is een riskante onderneming als men bedenkt dat in The West End en Broadway de musicals vijf tot tien jaar lopen en mede door de jaarlijkse toestroom van toeristen de kans krijgen de onkosten te dekken en winst te maken. In Vlaanderen en Nederland is een

Het ensemble van „Dear Fox” (1990).

musical na maximaal twee jaar door het grootste gedeelte van het theaterminnend publiek bekeken. Vooral op gebied van marketing en publiciteit hebben de Lage Landen nog heel wat te leren. Cameron Mackintosh heeft twee tot drie maanden voor de première zijn zalen volledig gevuld met bedrijven. Niets is zo goed voor de ticketverkoop als het gerucht dat er geen kaartjes meer te krijgen zijn. In Nederland heeft men dit begrepen. Voor *Les Misérables* werden een jaar van tevoren vier mensen in dienst genomen die deze taak op zich namen: regelingen werden getroffen met treinen, hotels, busmaatschappijen... In Vlaanderen is een dergelijke aanpak zeer uitzonderlijk.

Wat echter vooral ontbreekt, is de schrijverstraditie. Nederland heeft inmiddels bewezen klaar te zijn voor een eigen musicalcultuur alhoewel die nog diep geworteld zit in het cabaret. Vlaanderen heeft hier zelfs geen voeling mee en goede musicalschrijvers zijn uiterst schaars.

Ook de opleiding blijft in beide landen ontoereikend. De kleinkunstafdeling van Studio Herman Teirlinck en de Kleinkunstacademie in Amsterdam beginnen met hun cursus op de leeftijd van achttien jaar en dat is te laat. Volgens Linda Lepomme is de musicalopleiding fundamenteel een balletopleiding, maar er moet aan de basis (veertien, vijftien jaar) mogelijkheid geboden worden voor zang- en acteeronderricht. Het KBvV levert dansers over heel de wereld. Met de juiste training zouden hier ook musicalsterren van wereldformaat te vinden zijn, want Vlaanderen bezit precies die emotionaliteit die voor de musical vereist is (en die men b.v. niet aantreft in Frankrijk of Duitsland.)

Dan moet er echter eerst nog een einde gemaakt worden aan de stiefmoederlijke behandeling door de andere theaterdisciplines. Wie geen groot acteur is, geen prima ballerina of wie net niet *Madame Butterfly* kan zingen, kan nog altijd bij de musical terecht, zo redeneert men. Dit is een totaal foutieve opvatting. De musical vergt perfectie in de drie disciplines samen. En dat weet men in New York en Londen maar al te goed.